

VERKENNING

De Bijbel en zijn uitleg

Arend Smit

Het boek *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof* van H.M. Kuitert heeft sterk de aandacht getrokken van een breed publiek. Na verschijning, in 1992, heeft het in een jaar tijd dertien drukken beleefd. Er verschenen ook Amerikaanse, Engelse en Duitse edities. Veel recensies werden eraan gewijd. Ook werden er her en der in het land druk bezochte bijeenkomsten belegd naar aanleiding van dit boek. Wat hééft dit boek van Kuitert, waardoor het zich wekenlang een plaats bovenaan in de toptien van de non-fictieboeken wist te verwerven?

We beginnen met een weergave van wat Kuitert in hoofdstuk 22 over ‘de bijbel en zijn uitleg’ zegt. Daarna geven we een aantal reacties weer van christelijke leiders die op de uitdaging van Kuitert hebben gereageerd.

Herziening van het algemeen betwijfeld christelijk geloof

De Bijbel krijgt pas een plaats aan het eind in plaats van aan het begin van Kuiterts boek *Het Algemeen betwijfeld christelijk geloof*.¹ Een deel van alles wat over de Bijbel gezegd kan worden, staat al in het hoofdstuk over de traditie. De Bijbel is een schakel in de keten van de christelijke traditie. Een schakel met een bijzondere betekenis. Dat is niet de enige reden waarom Kuitert ‘de bijbel en haar uitleg’ in zijn boek apart behandelt (hoofdstuk 22). Deze aparte behandeling heeft evenveel te maken met de manier waarop gelovigen volgens Kuitert met de Bijbel omgaan. Die vindt hij bij tijden zo wonderlijk, dat het gerechtvaardigd is er een apart hoofdstuk aan te wijden.

Het principe van ‘bewijsplaatsen’

In zijn boek heeft Kuitert weinig bijbelteksten aangehaald. Dat is geen vergissing of nonchalance, maar opzet. Het irriteert hem altijd als hij de ijver ziet waarmee vooral protestantse auteurs een bijbelplaats vermelden. Goedbedoelde ijver, daaraan twijfelt hij niet. Een van zijn bezwaren is dat de bijbelteksten meestal niet worden uitgelegd, maar op de klank af worden aangehaald. Makkelijk bijbelgebruik dus. Zijn kernbezwaar daartegen is dat het de suggestie wekt dat die teksten een funderend vermogen hebben. Ze worden tot bewijsplaatsen gemaakt. ‘Het is zoals ik zeg of schrijf, want kijk, het staat in de bijbel!’

Bijbelbeschouwing

De manier waarop je naar de Bijbel kijkt en leest heeft alles te maken met je bijbelbeschouwing. Met bijbelbeschouwingen is het echter wel uitkijken geblazen; hoever kunnen we ermee gaan zonder de beschouwing te laten domineren over het boek zelf? Een bijbelbeschouwing die veel te ver is gegaan en is gaan domineren over de Bijbel zelf, is die van ‘de leer van de inspiratie van de Heilige Schrift’, vindt Kuitert. Volgens de gereformeerde leer hebben mensen door de Geest van God op schrift gesteld wat God hun ingaf. De Geest drong hen dus niet alleen tot schrijven, maar droeg er ook zorg voor dat die tekst tot stand kwam die God voor zijn kerk genoegzaam vond. Op grond van haar geïnspireerdheid is de Bijbel Gods onfeilbaar Woord, richtsnoer voor leer en leven, rechter in alle geschillen. Kortom, het hoogste gezag in de kerk.

¹ H.M. Kuitert, *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof; een herziening*. Baarn 1992.

Kuiterts bezwaren tegen deze leer

Voor een aantal orthodox-protestantse christenen gaat een afrond open als de geïnspireerdheid van de Bijbel zou komen te vervallen. Kuitert vindt de leer van de inspiratie van de Bijbel een misvatting, in meer dan één opzicht. Hieronder geven we een aantal van zijn bezwaren weer.²

1. Deze bijbelopvatting laat de zekerheid van het geloof rusten in een theorie over de Bijbel, te weten haar geïnspireerdheid. Wanneer iemand met een aspect van de christelijke traditie niets kan beginnen, dan dient hij het desondanks te accepteren, 'want het staat in de bijbel'. Daarmee wordt de zaak echter op zijn kop gezet, 'want we geloven niet omdat het in de bijbel staat maar omdat het ons raakt, ons aan het denken zet of hoe ook geformuleerd'.
2. Die theorie is een zandkasteel. Ze moet als fundament dienen waarop het geloof rust en als zodanig dus buiten en boven de geloofsuitspraken staan. Iets kan niet én een geloofsuitspraak zijn én er het fundament voor zijn. De theorie over de inspiratie van de Schrift kan niet het fundament zijn waarop het geloof rust, want ze is zelf een geloofsuitspraak.
3. Deze bijbelopvatting bederft de omgang met de bijbel. Ze maakt er een 'raadpleegboek' van: wat zegt de bijbel over oorlog en vrede, het gezin, seks, homoseksualiteit enz. Alles moet in de bijbel staan, althans eruit te halen zijn. En dat laatste wordt natuurlijk het probleem, het geeft aanleiding tot verwrongen uitleg van teksten, uitleg op de klank af of andere vormen van goedkoop bijbelgebruik.
4. Om de Bijbel over te houden, of liever, haar terug te krijgen, moet de klassiek-gereformeerde beschouwing het veld ruimen. Anders verdwijnt de Bijbel straks met de beschouwing mee. 'Weg ermee, dat is het enige wat ik zeggen kan.' Het zijn harde maatregelen die Kuitert voorstelt, vooral voor orthodox-protestantse christenen, maar hij ziet niet in hoe hij het ze kan besparen.

Reacties op Kuiterts boek

Kuiterts boek *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof* is een bestseller geworden. Diverse christelijke leiders hebben op de door Kuitert gestelde uitdaging gereageerd. Een voorbeeld hiervan is dr. J. Hoek, die geprobeerd heeft met Kuitert in dialoog te gaan. In de inleiding op zijn eigen boek³ zegt Hoek dat hij twee dingen hoopt. Eerst, dat mensen nieuwsgierig worden naar een reactie vanuit de orthodoxe flank van protestants Nederland op Kuiterts uitdaging. Verder dat behoudende gelovigen aan de hand van Hoeks antwoord aan Kuitert duidelijk kunnen zien waar vandaag de frontlijnen liggen met de moderne theologie. En dat ze ook geholpen worden bij het nadenken over de vraag hoe we kunnen ingaan op de klemmende vragen van deze tijd.

Een andere zekerheid

Ook prof. J. Douma heeft een weerwoord aan Kuitert geschreven.⁴ Volgens Douma biedt Kuiterts boek een theologie waarin op tal van punten ondubbelzinnig wordt afgerekend met de eens beleden waarheid. Deze afrekening gebeurt met opvallende stelligheid. Hier is niet slechts twijfel aan de vroegere zekerheid; hier staat een nieuwe zekerheid tegenover de oude. Kuitert *betwijfelt* het christelijk geloof niet zoals het verwoord ligt in de Twaalf Artikelen, hij *bestrijdt* het, met een zekerheid die minstens zo sterk is als die van zijn tegenstanders. Globaal

² Kuitert, *a.w.*, p. 291 en 292

³ J. Hoek, *Geloven de twijfel te boven: een reactie op Kuitert*. Kampen 1993.

⁴ J. Douma, *Algemeen betwijfeld? Een weerwoord aan Kuitert*. Barneveld 1992.

gesproken geeft Kuitert in zijn boek een uiteenzetting van het christelijk geloof in de volgorde zoals wij die in de Twaalf Artikelen bezitten.=

Alles wat wij over boven zeggen, komt van beneden

In zijn weerwoord volstaat Douma niet met het opsommen van verschilpunten met wat wij het algemeen en ongetwijfeld christelijk geloof noemen. Hij vindt dat hij ook moet proberen de lijn te vinden waarop al die punten liggen. Kuitert maakt het hem in dit opzicht gemakkelijk. Zijn vooronderstellingen vinden we op pagina 23 van zijn boek kort geformuleerd: ‘Alles wat wij over boven zeggen, komt van beneden.’ Wat betekent dat? Het betekent dat wij christenen ons een voorstelling van God maken. Dat doen wij net zo goed als de islamieten of mensen uit andere religies. Alle mensen ‘scheppen’ zich een voorstelling van God naar het beeld dat zij van zichzelf en hun wereld hebben. Wij ‘schrijven dingen toe’ aan God. De volgelingen van Jezus hebben het verhaal over Jezus ‘ingekleed’ als heilsboodschap, elk op eigen manier.

Het christendom stamt volgens Kuitert niet van Jezus. Het christendom stamt van Paulus die – met de andere apostelen – Jezus heeft uitgelegd. Het christendom is een godsdienst onder godsdiensten. De verwantschap met andere religies bestaat in het gegeven dat alle geloofsvoorstellingen van God en zijn heil ‘van beneden’ zijn, dus ook de christelijke. We hebben volgens Kuitert geen been om op te staan als we het christendom hier een uitzonderingspositie geven. Godsdiensten zijn ten onder gegaan, omdat ze niet in staat waren culturele veranderingen te overleven. Geen enkele traditie ontkomt aan die test, ook het christendom niet. ‘Als het christendom “uit God” is, zal het overleven, en als niemand meer de christelijke versie van God aanhangt, berust het kennelijk op een vergissing.’⁵

Heeft God echt gesproken?

Kuitert wil niet weten van een christendom dat zich zou kunnen beroepen op openbaring, terwijl andere godsdiensten daarvan verstoken zijn.

Hier staan Kuitert en zijn gereformeerde bestrijders lijnrecht tegenover elkaar. Het algemeen en ontwijfelbaar christelijk geloof noemt zich alleen maar ‘ontwijfelbaar’ omdat het zich beroept op Gods unieke openbaring. Het gelooft in het spreken van God ‘vele malen en op vele wijzen’ via profeten en via de Zoon ‘in het laatste der dagen’.⁶ Omdat God echt gesproken heeft, is niet alles wat wij over boven zeggen van beneden. Niet *wij* alleen hebben gesproken, *God* heeft dat eerst gedaan, zodat daarna profeten en apostelen gingen spreken.

Het lijkt trouwens wel alsof God bij Kuitert alles kan, behalve spreken. Hoe vreemd zou het zijn dat Hij, die ons een mond gaf, zelf niet spreekt. God die met eigen vingers de Tien Geboden op twee tafels heeft geschreven. God die via engelen of mensen aan ons zijn Woord heeft doorgegeven. God die zijn Zoon heeft gegeven om ons Hem te leren kennen. Het heeft allemaal geen plaats meer in het christelijk geloof bij Kuitert.

Dat is op zich niet verbazend als je bedenkt dat Kuitert zelf eerst een fundamentele keuze heeft gemaakt voor een modernistisch, gesloten wereldbeeld waarin voor zoiets als een sprekende God geen plaats meer kan zijn.

Een keus

Ook wij maken een keus, namelijk als wij wél aanvaarden dat God door zijn profeten, apostelen en bovenal door Jezus Christus op een unieke en betrouwbare wijze gesproken

⁵ Kuitert, *a.w.*, p. 51.

⁶ Heb. 1:1.

heeft. Onze laatste stut daarvoor is het getuigenis van de Heilige Geest in ons hart. Wij komen door de Heilige Geest niet meer los van ons geloof in Gods openbaring, zoals die in Jezus Christus geschonken is, als de enige weg tot behoud.

Vragen voor de bespreking

1. Wie of wat overtuigt mij ervan dat de Bijbel het Woord van God is? Artikel 5 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis gaat in op deze vraag. Welke drie antwoorden worden daar gegeven op de vraag hoe de Bijbel gezag krijgt in ons leven als het Woord van God? Kun je goed uit de voeten met deze argumenten?
2. ‘Sommige artikelen neem je wel mee uit de welvoorziene schappen van de christelijke traditie, andere laat je staan. De afrekening bij de kassa bestaat daaruit dat je met redelijke argumenten kunt motiveren waarom je in je meer of minder volle boodschappenkarretje nu net deze artikelen hebt verzameld.’ Een recensent van Kuitert heeft het beeld van de ‘supermarkt’ gebruikt. Begrijp je hoe Kuitert zijn vrije omgang met de lange christelijke traditie verantwoordt? Hoe kunnen wij ontkomen aan het gevaar dat wij heel selectief zijn in wat ons wel en niet aanspreekt in de Bijbel?
3. Gelovige jongeren worden in deze tijd geconfronteerd met een bonte veelheid en veelkleurigheid van religies. Dat roept indringende vragen op. Verreweg de meeste mensen in de wereld houden er heel andere opvattingen op na als die welke hun van huis uit niet alleen vertrouwd zijn, maar ook als de waarheid zonder meer zijn voorgehouden. ‘Waarom zouden wij in onze kerk het alleen bij het rechte eind hebben en die andere mensen niet?’ Welk antwoord zou je deze jongeren geven?
4. ‘Het is nooit slikken of stikken. Mondige geloven bepalen zelf wel of ze wat zien in de voorzienigheid van God, de verzoening of de opstanding. Overweeg nog eens goed of het toch niet de moeite waard is om er wel in te geloven. Je gelooft dan niet omdat het in de bijbel staat, maar omdat die bepaalde elementen uit de stroom van de christelijke traditie je aanspreken. God wordt niet kwaad als je bepaalde centrale punten van het belijden niet onderschrijft. Je hebt er alleen jezelf maar mee, want je mist iets waardevols. Maar je wordt niet gestraft om een gebrek aan rechtgelovigheid.’ Graag je reactie op dit citaat.